

Kunst brengt burenen nader tot elkaar

CHRIS SIGALOFF*

In het najaar van 1998 vond het project 'Overburen' plaats in de kunstinstelling Lokaal 01 te Breda. Het project betrof een tentoonstelling, gemaakt over en door de directe burenen van de kunstinstelling. Het project experimenteerde met de vraag hoe je bewoners in een wijk kunt laten participeren in een kunstproject, zodat zij meer in aanraking komen met elkaar en met de kunstinstelling.

Het project stond onder leiding van beeldend kunstenaar Harold Schouten en onderzoeker Chris Sigaloff. Het voornaamste doel van het project was om de buurt te laten participeren in een kunstproject. Een achterliggend streven was om door verschillende visies bijeen te brengen en te belichten, de interacties tussen de betrokken groepen te versterken. Om deze doelstelling te realiseren werd een nieuw collectief gevormd, 'de overburen van Lokaal 01', uitgebeeld in de gelijknamige tentoonstelling.

Zowel op het gebied van de beeldende kunst als het wetenschappelijk onderzoek, is in dit project

EISEN

Het Overburen-project zou moeten voldoen aan bepaalde vooraf gestelde eisen. De mensen moesten worden ondersteund in plaats van te worden *gepushed* om te participeren. Daarnaast moest het project voldoende ruimte bieden aan de verschillen en diversiteit tussen de burenen. De laatste en tevens de moeilijkste eis, was dat de mogelijk opgetreden verandering in hoe mensen naar elkaar kijken en met elkaar omgaan, zou moeten standhouden, ook als het project beëindigd was. De verandering zou

Het mini-lokaal 01 huisje. Foto: auteur.

geëxperimenteerd met de vraag of het mogelijk is om niet alleen een beschrijving te geven van een (sociale) situatie, maar om te zoeken naar middelen waardoor mensen een vernieuwde communicatie op gang kunnen brengen. Er werd geëxperimenteerd met het introduceren van een nieuwe groep, namelijk een klas kinderen, waardoor er een andere manier van kijken, en een andere 'taal' in de buurt werd geïntroduceerd. Tevens werd er onderzocht hoe de taal van beelden kan bijdragen aan het laten participeren van mensen in een nieuw collectief.

dus uiteindelijk niet afhankelijk moeten zijn van het project of van de aanwezigheid van de initiatiefnemers.

Het startsein voor het project werd gegeven door een enorm *billboard* te bevestigen op één van de buitenmuren van de kunstinstelling. Op het *billboard* stond de naam 'Overburen' en schilderijen over burenen, gemaakt door de leerlingen van een naburige basisschool. De achterliggende gedachte was om door een fysieke verandering in de buurt de aandacht van de buurtbewoners op het project te vestigen.

De tweede stap bestond uit het afnemen van interviews met een aantal burenen van de kunstinstelling. Er werden vragen gesteld over hun ervaringen met Lokaal 01, met kunst, hun eigen kunstzinnigheid, het leven in de buurt, en naar de rol die Lokaal 01 speelt in de buurt. Er werd gevraagd de interviews op de bandjes ter beschikking te stellen en een eigen kunstzinnige uiting of voorwerp in Lokaal 01 ten toon te stellen.

BEELDEN

Vervolgens heeft dezelfde groep schoolkinderen in twee *workshops* geselecteerde uitspraken van de burenen vertaald in beelden, door schilderijen op papier te maken. De uitspraken van de bewoners waren verdeeld in uitspraken die zij deden over Lokaal 01 en uitspraken die zij deden over zichzelf en de buurt. De uitspraken over de burenen zelf werden door de kinderen geschilderd in de vorm van portretten op de wanden van Lokaal 01, de uitspraken over Lokaal 01 werden geschilderd op een fors schaalmodel van Lokaal 01, dat geplaatst was midden in de tentoonstellingsruimte. Door de kinderen de uitspraken van de burenen te laten verbeelden, hoopten de initiatiefnemers op meer interpretaties en een toename van het aantal verschillende perspectieven. Om de burenen met elkaar en met de kinderen in contact brengen hebben was er een koffieochtend in Lokaal 01 georganiseerd. Alle schilderijen van de kinderen met de geselecteerde uitspraken en de bijdragen van de burenen waren geïnstalleerd (zie foto). Alle burenen die hadden meegedaan kwamen en de reacties waren erg positief. Voor velen was het de eerste keer dat zij in het gebouw kwamen en een tentoonstelling bezochten.

De tentoonstelling werd uitgebreid door bij de portretten van de burenen de door hen gegeven bijdragen te bevestigen en door bandjes op te hangen waarop de interviews te beluisteren waren. Tenslotte was er in het mini-Lokaal 01-huisje (zie foto) een video te zien waarop verschillende fragmenten van het proces te zien waren.

KUNSTVISJES

De meeste burenen lieten zich goedkeurend uit over het feit dat er eindelijk een kunstproject plaatsvond waarbij zij zelf betrokken werden. Alle geïnterviewden waren bereid iets persoonlijk af te staan voor de tentoonstelling. De bijdragen varieerden van zelfgemaakte gedichten

tot tekeningen, muziek-bandjes, bloemstukjes en kunstvisjes. Sommige buren vonden het moeilijk iets creatiefs van zichzelf te geven: "...wat ik hier neer moet leggen weet ik niet hoor, mijn creativiteit is nul komma nul, ik ben wat je noemt een echte poetsvrouw..."

Op de vraag hoe de mensen het wonen in deze buurt ervaren, werd verschillend gereageerd. Door de interviews werd duidelijk, dat er weinig communicatie plaatsvindt tussen de bewoners. Er is sprake van een buurt van eenlingen. Sommigen verklaarden zich eenzaam te voelen, terwijl anderen juist te kennen gaven de afzondering en ruimte te waarderen. In de bejaardenflat, die tegenover Lokaal 01 gelegen is, kennen de mensen elkaar wel beter maar zijn het steeds dezelfde mensen die met elkaar activiteiten ondernemen. Uit de interviews bleek ook, dat de meeste buren zeer weinig contact met de kunstinstelling hadden. Een vrouw zei: "Lokaal 01, daar kan ik als vrouw zijnde niet alleen naartoe...". Op de vraag waar men de kunstruimte liever voor zou willen gebruiken, werden de antwoorden 'voor poezieavonden', 'als breiclub', 'om in te knutselen' en 'om in te dansen' gegeven.

Er werd tijdens de interviews veel gepraat over kunst. De meningen hieromtrent waren zeer verschillend: "...kunst, daar heb ik geen zin in hoor, doe mij maar een houseparty..." tot "...ik ga altijd vissen, voor mij is dat misschien wel kunstzinnig zijn, het is ook van alles in elkaar frutselen om een vis te vangen...". Een buurtbewoner stelde de vraag: "...als je je uit op papier dan is het al goed, moet daar dan de grote vlag Kunst op?..."

ONTMOETINGEN

De kinderen die de buren hadden geschilderd, waren erg nieuwsgierig naar een ontmoeting met de buren. De kinderen fungeerden als een directe stimulans en mediator om de buren te laten participeren. De buren reageerden enthousiast op de kinderen en op de schilderijen die door de kinderen waren gemaakt. Nieuwsgierig werden de uitspraken van de andere buren gelezen en de bandjes beluisterd. De buren raakten met elkaar in gesprek en er werden meerdere onderlinge koffie-afspraken gemaakt.

Het gebruik van beelden om de verschillende opvattingen van mensen kenbaar te maken, had het voordeel boven de bandjes of teksten: het geeft meer ruimte aan de interpretatie van mensen zelf. In de taal van beelden blijkt er ruimte te zijn voor mensen om hun eigen verhaal kwijt te kunnen, is de boodschap minder eenduidig en bevordert het de participatie van de kijker. Terwijl sommige verhalen als te persoonlijk zouden kunnen worden opgevat, zoals een vrouw die verteld dat ze erg eenzaam is: "...ik zit hier heel den dag alleen...", werd dit, wanneer het afgebeeld was in een schildering, niet als zodanig opgevat.

Tijdens de opening waren alle kinderen en alle buren die hadden meegedaan aanwezig. Iedereen was erg uitgelaten over het door henzelf

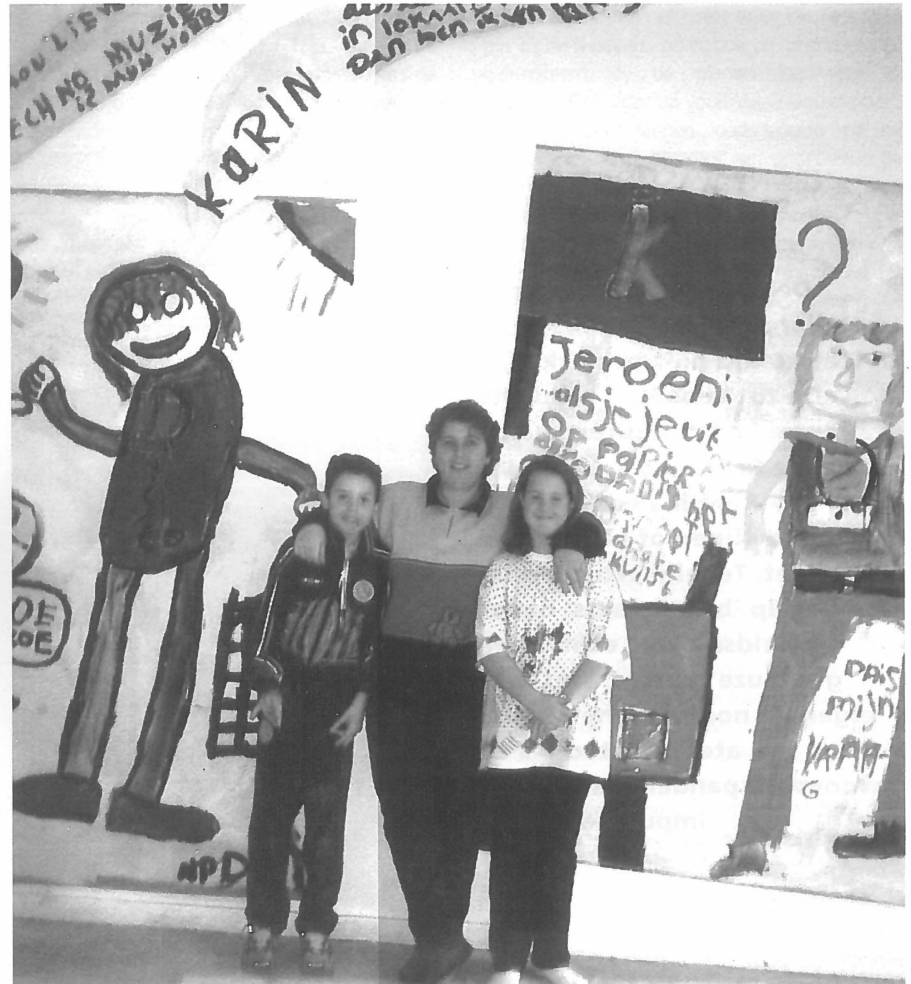
bereikte resultaat en de reacties over het project waren erg positief. De saamhorigheid onder de buren die aan de tentoonstelling hadden meegedaan, was groot en er was duidelijk sprake van een nieuw ontstane verbondenheid.

BETEKENIS

De doelstelling om een tentoonstelling te maken waarin de buurt en de kinderen konden participeren, is geslaagd. Bovendien heeft het project

verscheidenheid en ruimte voor meerdere interpretaties.

Het is moeilijker uitsluitel te geven over de laatste eis. Waarschijnlijk is het effect van het project na verloop van tijd weggeëbd. De verbetering van de contacten onderling en de vernieuwde zienswijzen waren hoogstwaarschijnlijk tijdelijk van aard. In nabeschouwing is het ook een tekortkoming dat Lokaal 01, en de mensen die deze organisatie gestalte geven, niet genoeg zijn betrokken bij het project. Lokaal 01 is meer

Portretten van de buurtbewoners en hun uitspraken. Foto: auteur.

een vernieuwd contact tussen de verschillende betrokken partijen teweeg gebracht. Het enthousiasme van de deelnemers tijdens het maken van de tentoonstelling was veelbetekenend.

Aan de vooraf gestelde eisen is echter slechts deels voldaan. De buren en de kinderen participeerden graag en de kinderen voelden zich allen mede-eigenaar van de tentoonstelling. Gewaardeerd werd, dat men zelf invulling kon geven aan het project. Hierdoor werd een deel van de verantwoordelijkheid bij de deelnemers zelf gelegd en konden de deelnemers hun eigen inbreng en creativiteit ontplooiën. Kunst en Lokaal 01 zijn tijdens het project op een andere manier beleefd als daarvoor. Tijdens de gesprekken werd veel aandacht gegeven aan de verscheidenheid van opvattingen. Door kinderen te betrekken in het verbeelden van de verhalen van de buren ontstond er een rijkere

dan een gebouw of een instelling maar een collectief dat als een mede-actor in het spel der interacties betrokken had moeten worden.

Door het Overburen-project is meer inzicht verkregen in de mogelijkheden van kunst en onderzoek om vernieuwingen binnen collectieven -buurten, wijken en organisaties- te ondersteunen, over de wijzen waarop een onderzoeker te werk moet gaan en welke type vragen er gesteld moeten worden. De mogelijkheden van de beeldende kunst om tot vernieuwde communicatie te komen in een collectief blijken van -grote waarde en kunnen verder onderzocht en benut worden.

*drs. Chris Sigaloff is als onderzoeker werkzaam bij het Center for Corporate and Community Renewal van de Universiteit Nyenrode